

## **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ІУДЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Україна є багатонаціональною та поліконфесійною державою. Станом на 1 січня 2013 р. в Україні нараховується більше тисячі релігійних організацій, які репрезентують етноконфесійні утворення. Серед останніх активно діє 309 одиниць інституційної мережі іудейських організацій. Зазначимо, що іудаїзм в Україні має свою багатовікову історію та специфіку відносин у міжрелігійній і державно-конфесійній сфері. В даній статті актуалізується питання аналізу нинішнього стану та специфіки державно-конфесійних відносин в контексті діяльності іудейських організацій в Україні.

**Стан розробленості теми.** Дослідженням іудаїзму в релігієзнавчій спільноті країни займається досить велика кількість науковців, зокрема В.Єленський, В.Матвеев, В.Фуркало, В.Червоноіваненко, З.Швед та інші. Однак зауважимо, що в своїй більшості існуючі дослідження висвітлюють історичні та віроповчальні аспекти іудаїзму, а комплексних наукових праць, зорієнтованих на висвітлення сучасних відносин між державою та іудейською спільнотою, бракує. Розкриття певних аспектів цієї проблематики можна зустріти в дослідженнях В.Бондаренка, М.Васіна, О.Уткіна, М.Новиченка та інших, але в своїй більшості вони висвітлюються спорадично, в контексті розкриття загального стану державно-конфесійних відносин в Україні. Наша стаття направлена саме на певне заповнення означеної прогалини в сучасних релігієзнавчих дослідженнях.

**Мета статті (постановка завдання).** Метою статті є аналіз актуальних питань, що з'являються у відносинах між державою та іудейськими організаціями в Україні. Повноцінне висвітлення зазначеної мети можливе за допомогою виконання наступних завдань: описання інституційної мережі іудейських релігійних організацій в Україні; виокремлення проблемних моментів діяльності іудейської спільноти; аналізу механізмів та шляхів співпраці іудейських громад з державними органами в контексті розв'язання названих проблемних моментів.

**Виклад основного матеріалу.** В Україні іудейські організації розподілені між чотирма центрами (Об'єднанням іудейських релігійних організацій України, Всеукраїнським конгресом іудейських релігійних організацій, Об'єднанням хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України, Релігійними організаціями прогресивного іудаїзму) та іншими іудейськими релігійними організаціями.

Проаналізуємо статистичні дані вищезазначених іудейських організацій станом на 1 січня 2013 р.<sup>221</sup> Найчисельнішим серед них є «Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України», що займає 40,9 відсотка від загальної кількості іудейських організацій, представлених в Україні. Другим за чисельністю є «Об'єднання іудейських релігійних організацій України», що відповідно становить 28,4 відсотка від загальної кількості іудейських організацій. Наступним за чисельністю є «Релігійні організації прогресивного іудаїзму», які займають 17,8 відсотка. Відповідно «Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій» складає лише 4,3 відсотка. Інші іудейські релігійні організації (в статистичному звіті Мінкульту вони не деталізовані) займають 9,2 відсотка. Безпосередньо всі іудейські організації займають 0,8 відсотка від загальної кількості релігійних організацій в Україні, що діють на початок 2013 року.

В регіональному зрізі найбільша кількість іудейських громад зосереджена в Північно-центральному регіоні (48,9 відсот.), на другому місці Південно-східний регіон (33,6 відсот.), найменше їх зосереджено у Західному регіоні (15,5 відсот). За останні десять років кількість іудейських громад зросла на 133 одиниці.

Загалом іудейські релігійні організації на цей час мають 85 недільних шкіл (Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України – 44, Об'єднання іудейських релігійних організацій України – 17, Релігійні організації прогресивного іудаїзму – 9, Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій – 8, решта 7 належить іншим іудейським релігійним організаціям) та 7 духовних навчальних закладів (Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України – 4, Об'єднання іудейських релігійних організацій України – 2, Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій – 1), в яких навчаються 213 слухачів.

Зазначені іудейські релігійні організації мають 28 періодичних видань: Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України – 18, Об'єднання іудейських релігійних організацій України – 4, Релігійні організації прогресивного іудаїзму, Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій та інші релігійні іудейські організації мають по 2 одиниці періодичних видань.

Зазначимо, що при Об'єднанні іудейських релігійних організацій України, Об'єднанні хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України та при Всеукраїнському конгресу іудейських релігійних організацій діють місії, відповідно по 2, 2 і 1 одиниці.

Станом на 1 січня 2013 р. в іудейських релігійних організаціях загалом проводять богослужбову діяльність 190 рабинів, що на 18 осіб більше, ніж у 2012 році. Зауважимо, що серед 190 рабинів 57,4 відсотки є громадянами

---

<sup>221</sup> Статистичні дані відносно інституційної мережі іудейських релігійних організацій, які зазначені в статті, взято з джерела: Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2013 року (Форма №1) / [Затверджено наказом Міністерства культури України від 21 березня 2012 р. № 215]. – К., 2012. – С. 37-41.

України і 42,6 відсотки - іноземцями. Загалом кадрове забезпечення священнослужителями всіх іудейських організацій складає 67,4 відсотки. Зокрема, в Об'єднанні хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України нараховується 90 рабинів (з них 56 - іноземці), що складає 84,1 відсот. кадрового забезпечення; в Об'єднанні іудейських релігійних організацій України – 49 рабинів (в тому числі 14 іноземців), що складає 58,3 відсот. кадрового забезпечення; Релігійні організації прогресивного іудаїзму мають 26 рабинів (з яких 2 - іноземці), що складає 52 відсот. кадрового забезпечення; Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій має 7 рабинів (з них 6 - іноземців), що складає 63,6 відс. кадрового забезпечення; інші релігійні іудейські організації забезпечені кадрами на 60 відсотків.

Відтак, можна констатувати, що для іудейських громад України на сьогодні для повноцінного забезпечення їх потреб актуальним є питання підготовки власних кадрів священнослужителів. В даному контексті, як вже зазначалося вище, при Об'єднанні хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України, Об'єднанні іудейських релігійних організацій України та Всеукраїнському конгресі іудейських релігійних організацій діють духовні навчальні заклади. Наразі, у зв'язку із частковою відсутністю власних кадрів священнослужителів, іудейські громади змушені запрошувати певну кількість іноземних громадян для проведення культово-обрядової діяльності.

Згідно інформації, наведеної Департаментом у справах релігій та національностей Міністерства культури України у звіті «Про кількість та конфесійний склад іноземців, які запрошувались в Україну релігійними організаціями та центрами для богослужбової діяльності» зазначено, що до іудейських громад впродовж 2011 р.<sup>222</sup> було запрошено 1698 іноземців для здійснення богослужбової діяльності.<sup>223</sup> У свою чергу наведена кількість складає 27,5 відсотка від загальної кількості запрошених іноземних громадян в Україну релігійними організаціями та центрами для богослужбової діяльності.

Найбільша їх кількість, а саме 1500 осіб, які представляють течію Хабад Любавич, було запрошено «у м. Гадяч (Полтавська обл.) до поховання визнаного іудейського релігійного діяча Залмана Шнеуера»<sup>224</sup>. Решту - 198 іноземців - іудейськими релігійними організаціями було запрошено у Житомирську (36 осіб), Дніпропетровську (18 осіб), Харківську (15 осіб), Сумську (12 осіб), Полтавську (8 осіб), Миколаївську (6 осіб), Одеську (5 осіб), Донецьку (3 особи) області, по 2 особи у Вінницьку та Чернігівську, по одній особі у Кіровоградську, Рівненську, Херсонську, Хмельницьку області та АР

<sup>222</sup> На сьогодні остання інформація з даної проблематики, оприлюднена державним органом України у справах релігій, за 2011 р.

<sup>223</sup> Звіт «Про кількість та конфесійний склад іноземців, які запрошувались в Україну релігійними організаціями та центрами для богослужбової діяльності (Форма 6) / [Затверджено наказом Міністерства культури України від 13 березня 2012 р. № 196]. – К., 2012. – С. 1.

<sup>224</sup> Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (Інформаційний звіт за 2011 р.). – К., 2012 – С. 22.

Крим, а також 84 особи були запрошені через вищезазначений держдепартамент.

Також кожного року в Україну приїздить значна кількість паломників для відвідання інших видатних місць поклоніння іудейської спільноти України. Зокрема, могили рабина Шапіро Рабиновича у м. Мукачєво Закарпатської області, рабина Леві-Іцхак бар Меїра у м. Бердичеві, Садгирського рабина Ізраєля Фрідмана у м. Чернівці, могили Ізраїля Дов-Бєра у с. Новий Вєлєдник Житомирської області, могили цадика ребе Нахмана у м. Умань Черкаської області та інших. Як зазначено в інформаційному звіті Міністерства культури України «Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні», «найбільш чисельною групою іноземних громадян, які прибувають в Україну з метою паломництва, є брацлавські хасиди. На святкування Рош-га-Шана у 2011 р. прибуло 26 038 паломників з 24 країн світу»<sup>225</sup>.

Можна констатувати, що кожного року у зв'язку з відміною візового режиму прослідковується тенденція збільшення кількості іудейських паломників в Україну. З української сторони налагоджено конструктивну співпрацю з Посольствами Ізраїлю і США щодо підготовки і проведення процесу паломництва. Уповноваженими держорганами ведеться на місцях також відповідна законотворча робота. Так, впродовж 2011 р. вона була проведена Черкаською облдержадміністрацією, зокрема підготовлений «Проект Закону України «Про паломництво», який зареєстрований у Верховній Раді України. Також ведеться робота з міністерствами з питання узгодження проектів розпоряджень Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми створення належних умов для періодичного відвідування брацлавськими хасидами міста Умані Черкаської області на 2011-2016 роки» та «Про створення Координаційної ради з організації паломництва брацлавських хасидів до України»<sup>226</sup>.

Наступним актуальним питанням діяльності іудейських релігійних організацій в Україні є питання забезпечення останніх культовими спорудами. Загалом станом на 1 січня 2013 р. означені організації забезпечені на 48,9 відсот. культовими спорудами<sup>227</sup>. В кількісному значенні це становить 138 об'єктів. Зауважимо, що назагал релігійні організації в Україні забезпечені на 67,1 відсот. Відтак бачимо, що ця проблема є актуальною для всіх релігійних організацій, а не тільки іудейських, які діють в Україні.

Станом на перше січня 2013 року Об'єднання іудейських релігійних організацій України забезпечено 41 культовою будівлею. Безпосередньо з

<sup>225</sup> Там само.

<sup>226</sup> Там само.

<sup>227</sup> Дані відносно забезпеченості іудейських релігійних організацій культовими спорудами взято з джерела: Звіт про забезпеченість церков і релігійних організацій України культовими будівлями та приміщеннями, пристосованими під молитовні станом на 01.01.2013 р. (Форма № 2) / [Затверджено наказом Міністерства культури України від 21 березня 2013 р. № 215]. – К., 2013. – С. 37-41.

них у власність названої іудейської спільноти передано 21 культову будівлю, у користуванні знаходиться 10 одиниць і ще 10 приміщень пристосованих під молитовні цілі. Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій має 4 культові споруди, з яких у власність йому передано три, у користування одну. Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України користується 60 культовими та молитовними будівлями. Відповідно Об'єднанню передано у власність 23 культові будівлі, у користування - 8. Також зазначимо, що одна культова будівля Об'єднанням у Луганській області наразі будується. Відповідно релігійні громади прогресивного іудаїзму користуються 12 культовими та молитовними будівлями. З них відповідно 6 передано у власність, одну віддано у користування, однією культовою будівлею користуються по чергово і 5 приміщень пристосованих під молитовні. Інші іудейські релігійні організації користуються 21 культовою будівлею, з яких 10 культових будівель передано у власність, 3 - у користування і 8 приміщень - пристосованих під молитовні. У м.Севастополі в процесі будівництва знаходиться одна синагога.

Зазначимо, що поступово іудейські організації будують або відновлюють синагоги, так за останні чотири роки відбулося відкриття нових або відреставрованих синагог у Чернівцях, Кривому Розі, Запоріжжі та в Полтаві. В процесі будівництва знаходяться синагоги в Севастополі та Луганську.

Забезпеченість вищеперерахованих іудейських організацій культовими будівлями у відсотковому співвідношенні є наступною: на 70 відсот. забезпеченні інші іудейські релігійні організації; на 56 відсот. – Об'єднання хасидів Хабад Любавич іудейських релігійних організацій України; на 48,8 відсот. – Об'єднання іудейських релігійних організацій України; на 36,4 відсот. – Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних організацій та на 24 відсот. мають релігійні організації прогресивного іудаїзму

Наголосимо, що на сьогодні в державі існує чимало колишніх іудейських культових споруд, які використовуються не за призначенням, повернення яких є одним із пріоритетних напрямків державно-конфесійної політики України. Фондом державного майна України, за поданням обласних державних адміністрацій, підготовлено «Перелік колишніх культових будівель, іншого майна культового призначення, які використовуються не за призначенням і знаходяться в державній чи комунальній власності».<sup>228</sup> Таких об'єктів нараховується біля трьохсот. На сьогодні у зазначених спорудах знаходяться концертні зали, музеї, будинки культури, бібліотеки, архіви, кінотеатри тощо, що ускладнює передачу колишніх культових будівель релігійним організаціям.

<sup>228</sup> Перелік колишніх культових будівель, іншого майна культового призначення, які використовуються не за призначенням і знаходяться в державній чи комунальній власності. Станом на 10.11.2009 р. // Архів автора.

Із загального списку колишніх культових споруд, які використовуються не за призначенням, двадцять є колишньою власністю іудейських громад, на сім з яких сьогодні претендують представники іудейських організацій. Ці об'єкти знаходяться у Волинській, Житомирській, Київській, Одеській, Рівненській та Чернігівській областях України та в місті Києві. Зокрема, у Волинській області знаходиться дві колишні синагоги у Луцьку та в Ковелі на які претендують Об'єднання іудейських організацій та релігійні громади прогресивного іудаїзму; у Житомирській області наявна Чорнобильська синагога у Новоград-Волинському, на яку претендує Федерація іудейських общин України; у Київській області збереглися Велика хоральна синагога та Купецька синагога «Хаїм-Мойше» у Білій Церкві, на які претендує місцева іудейська громада; в Одесі на Бродську синагогу претендують релігійна громада прогресивного іудаїзму та іудеї-хасиди; у Рівненській області в Острозі на колишню муровану синагогу претендує – Єврейсько-український культурний духовний центр «Яхад»; в Чернігові на будівлю колишньої синагоги претендує місцева іудейська релігійна громада; на колишній молитовний дім Боришпольського у Києві водночас претендують єврейська релігійна громада м.Києва та благодійна організація «Федерація єврейських громад в столиці України».

Тут варто наголосити на тому, що на деякі колишні культові споруди претендують одразу різні конфесійні напрямки іудаїзму, що певним чином ускладнює процес повернення будівель, а також творить напругу відносин в іудейському середовищі. Яскравим прикладом цього є колишня караїмська кенаса у м. Києві, на яку водночас претендують представники караїмської (яка не є іудейською) та іудейської (яка далека від караїмізму) спільноти. Зокрема, у грудні 2012 р. «представники єврейської громади звернулися до Київради з проханням дозволити їм проводити богослужіння в караїмській кенасі по п'ятницях і суботах, а також в головні єврейські свята»<sup>229</sup>.

Із вищезазначеного можна побачити, що для повноцінної передачі перерахованих колишніх культових будівель місцевим органам державної влади необхідно перенести три навчальні заклади, одне підприємство, один спортивний заклад, один театр, один державний архів тощо. Але ж для цього потрібно закласти відповідні кошти в місцеві бюджети, яких наразі немає у обласних державних адміністраціях. Одночасно потрібно враховувати той факт, що у вищеперахованих адміністративно-територіальних одиницях знаходяться й інші колишні культові будівлі, на повернення яких очікують представники відповідних релігійних організацій. Назагал іудейські організації займають п'яте місце після Української Православної Церкви Московського Патріархату, Римсько-Католицької Церкви, Української Греко-Католицької Церкви та Української Православної Церкви Київського

<sup>229</sup> Юдейська громада Києва просить віддати їм для богослужінь караїмську кенасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://risu.org.ua/ua/index/all\\_news/community/land\\_and\\_property\\_problems/50583/](http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/50583/)

Патріархату щодо претендування на повернення колишніх культових будівель.

Враховуючи зазначені причини передача колишніх культових споруд іудейським релігійним організаціям повною мірою видається можливою за умов поетапної її здійснення, а також одночасного розробки комплексних заходів щодо удосконалення законодавства в даній сфері. «Необхідно також враховувати, що законодавство України врегульовує порядок повернення релігійним організаціям лише тих культових споруд, які перебувають у власності держави. Щодо культових будівель, які належать до комунальної власності, то тут питання, по суті, залишається відкритим<sup>230</sup>, бо ж в ст. 17 Занону України «Про свободу совісті та релігійні організації» говорить про передачу лише тих культових будівель, які знаходяться виключно у державній власності.

На сьогодні Міністерством культури України ведеться законотворча робота стосовно нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та Закону України «Про повернення культових будівель релігійним організаціям». Дана робота відбувається спільно із представниками Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій<sup>231</sup> (до складу якої входять також і представники іудейських організацій, а саме представники Об'єднання іудейських релігійних організацій України).

Зазначимо, що уповноважені представники іудейських організацій входять до наступних консультативно-дорадчих органів: Громадська рада при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями – представник від Об'єднання іудейських релігійних організацій України; Громадська рада з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков при Міністерстві охорони здоров'я України – представник від Об'єднання іудейських релігійних організацій України; Громадська рада при Міністерстві культури України - представник від Релігійного об'єднання громад прогресивного іудаїзму.

Виходячи з вищезазначеного можна констатувати, що не всі існуючі в Україні іудейські організації рівномірно представлені в згаданих консультативно-дорадчих органах, що в свою чергу порушує паритетні основи їх правового буття в країні і обмежує певні іудейські спільноти брати безпосередню участь у вирішенні актуальних питань державно-конфесійного комплексу.

Окрім культових будівель, іудейські організації претендують також на повернення колишнього майна, зокрема сувоїв Тори, які знаходяться в державних архівах і музеях. Зазначимо, що гучного розголосу впродовж 2010-2011 років набула суперечка між Центральним державним історичним

<sup>230</sup> Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (Інформаційний звіт за 2011 р.). – К., 2012. – С. 34.

<sup>231</sup> Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій – найбільша міжрелігійна організація в Україні. Об'єднує майже 97 відсот. релігійних організацій України.

архівом України та Єврейською релігійною громадою міста Києва щодо 18 сувоїв Тори, яка зрештою вирішилася на користь релігійної громади<sup>232</sup>.

Зазначимо, що вищезазначені проблемні питання у відносинах між державою та іудейськими організаціями знаходяться на контролі в уповноважених державних органів, проводяться також постійні зустрічі державних керівників і з керівниками іудейських організацій з метою спільного пошуку вирішення нагальних питань.

**Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.** Підсумовуючи окреслене, зазначимо наступне. Іудейська релігійна спільнота представлена чотирма об'єднаннями. Також діє в країні певна кількість іудейських громад, які не входять до жодного з цих чотирьох об'єднань. Використовуючи офіційну державну статистику досить складно проаналізувати їх діяльність, оскільки вони віднесені до пункту «інших іудейських релігійних організацій» без деталізації їх направлення.

Можна констатувати, що за роки незалежності України відбулося збільшення всіх без винятку інституційних одиниць мережі іудейських організацій. Однак, на сьогодні, в діяльності іудейських громад існують проблемні моменти. Одним з них є забезпечення громад кадровим складом священнослужителів, що складає тільки на 67,4 відсот. і, в свою чергу, актуалізує питання підготовки власних кадрів священнослужителів. Іншим проблемним питанням є забезпечення іудейських громад культовими будівлями, що становить нині лише 48,9 відсот. На сьогодні існує біля двадцяти колишніх синагог, які використовуються не за призначенням і знаходяться в комунальній власності. Щонайменше на сім з них претендують іудейські громади, однак повернення їх конфесійним власникам гальмується відсутністю чіткого законодавчого механізму здійснення цього та рядом інших об'єктивних питань. Тому, власне, удосконалення законодавчої бази в зазначеній сфері є одним із пріоритетних завдань державно-конфесійних відносин в Україні, над вирішенням якого працюють на сьогодні як представники держави, так і релігійної спільноти, зокрема об'єднані у Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій.

Також актуальним напрямом у державно-конфесійних відносинах залишається питання законодавчого врегулювання процесу паломництва на загальнодержавному рівні. Можна констатувати, що на сьогодні уповноваженими державними органами України здійснюється відповідна робота щодо забезпечення представників іудейської релігійної спільноти належними умовами для здійснення паломницької діяльності.

Перспективою подальшого розкриття окресленої тематики можуть бути дослідження актуальних питань державно-конфесійної сфери інших релігійних спільнот України, а також порівняльний аналіз сучасного стану іудейських організацій в пострадянських країнах.

---

<sup>232</sup> Київський суд захистив право юдейської громади на повернення 18 сувоїв Тори з архівних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://risu.org.ua/ua/index/all\\_news/other\\_confessions/judaism/41080/](http://risu.org.ua/ua/index/all_news/other_confessions/judaism/41080/)



### Анотації

У статті **Л.Владиченко «Актуальні питання державно-конфесійної сфери в контексті діяльності іудейських організацій України»** висвітлено сучасний стан іудейських організацій, які діють в Україні. Проаналізовано актуальні питання у відносинах між державою та іудейською спільнотою. Увагу акцентовано на розкритті проблемних питань майнового характеру та паломницької діяльності, а також механізму співпраці іудейських громад з державними структурами.

**Ключові слова:** іудейські релігійні організації, культові споруди, синагоги, паломництво, сувої Тори.

В статье **Л.Владыченко «Актуальные вопросы государственно-конфессиональной сферы в контексте деятельности иудейских организаций Украины»** рассмотрено современное состояние иудейских религиозных организаций, которые действуют в Украине. Проанализированы актуальные вопросы в отношениях между государством и иудейской общиной. Внимание акцентировано на раскрытии проблемных вопросов имущественного характера и паломнической деятельности, а также механизма сотрудничества иудейских общин с государственными структурами.

**Ключевые слова:** иудейские религиозные организации, культовые сооружения, синагоги, паломничество, свитки Торы.

In the article of **Vladychenko L.D. «Current issues of church-state sector in the context of Jewish Organizations of Ukraine»** it highlighted the current state of Jewish religious organizations which run in Ukraine. The analysis of current issues in the relations between the state and the Jewish community was made. The attention paid to disclosure issues of material nature and pilgrimage activities and cooperation mechanism Jewish communities with government agencies.

**Key words:** Jewish religious organizations, churches, synagogues, pilgrimage, Torah scrolls.